

Förelärföreningen för Dyslektiska Barn

FDB's 11 förslag

på hur förskola och skola kan

upptäcka och hjälpa

barn och ungdomar med

läs- och skrivsvårigheter

Förelärföreningen för Dyslektiska Barn
Surbrunnsgatan 42, 1 trög 113 48 Stockholm
Tel. 08 – 612 06 56 Fax 08 – 612 33 77
www.fdb.nu dyslexi@fdb.nu

Föräldraföreningen för Dyslektiska Barn vill genom denna skrivelse belysa den alarmerande skolsituationen för flertalet elever med läs- och skrivsvårigheter. Vi vill också framföra föreningens 11 förslag på hur förskola och skola kan upptäcka och hjälpa dessa elever.

Bakgrund

Föräldraföreningen för Dyslektiska Barn är en ideell, rikstäckande handikapporganisation. Föreningen bildades 1992. Majoriteten av medlemmarna är föräldrar, men även lärare och skolor är representerade i föreningen. Föreningens kansli i Stockholm får dagligen, året runt, telefonsamtal och e-mail från föräldrar till barn med läs- och skrivsvårigheter. Förfrågningarna kommer från hela landet. De flesta föräldrarna är förtvivlade, och ger en mörk bild av sitt barns skolgång.

Det finns många olika anledningar till läs- och skrivsvårigheter. Några exempel:

- **Dyslexi**
Dyslexi är en inlärningssvårighet med neurobiologiskt ursprung. Barnet har fonologiska svårigheter, problem med att urskilja de olika ljuden i ord. Det medför bl.a. problem med ordavkodning och stavning.
- **Språkstörning**
Ett barn med språkstörning följer inte den normala språkutvecklingen. Barnet har svårigheter med att förstå talat språk och/eller att producera språk. Det kan innebära svårigheter med språkförståelse, ordförråd, grammatik och ljudbildning.
- **Annat modersmål**
Ett barn som har ett annat modersmål och inte lärt sig så mycket svenska, får lätt problem med läsning och stavning.
- **Syn- eller hörselproblem**
- **Bristande träning**
Det finns många olika anledningar till att barnet tränat för lite. Det kan bero på sjukdom, att för lite tid ägnas åt läsning o.s.v.
- **Bristfällig undervisning**
Barnet kan ha haft många olika lärare, barnet kanske har varit sjukt när skolan gått igenom vissa moment i läsundervisningen, läraren kanske inte hade utbildning i läsundervisning o.s.v.

Oftast beror läs- och skrivsvårigheterna på en kombination av flera faktorer. Men oberoende av orsakerna till läs- och skrivsvårigheterna har alla barn rätt att få hjälp!

En annorlunda text

Läs texten i rutan! Texten är inte skriven av en dyslektiker, utan vi har tagit fram texten för att illustrera hur man kan uppleva det att ha läs- och skrivsvårigheter.

Vi ftsntesn omvnlas kldixi och vtten, me hjl av solenri, ti drvscker och sre. Frgmnet sm fngar u solenrin och er vxterna eras grna frg kalls klorofl. Svamar sanar klorofl och kan ärfr inte säva roucera enerirkt sckr. Ftsntese ker inti vxtellera, och kldixin och sret assear geom laens klyvöningar. Genm klyvöningana avnsar ocks vttennga. Vxtera an varera öninganas sorlk och an stnga em uner vama agar fr att inte frlora s mckt vtten. Brrtrd ar ett etra sky mt toka och an ehlla vtten ektivare n lvtren. Brren r tckta av va som gr att nstan iget vtten avnstar nr klyvöningana r stnga. De behver drfr ine flla sna brr vinerti nr vttet i maken hr frsit och ine gr att ta u me rterna.

Texten i ovanstående ruta är inte speciellt lång. Hur hade det känts om det varit en hel bok? Hur hade det gått att läsa om texten hade varit på engelska? Vad skulle ha underlättat läsningen? Gott om tid? Stort ordförråd? Få texten uppläst?

För att belysa situationen för många elever med läs- och skrivsvårigheter, följer här exempel på e-mail och telefonsamtal som dagligen kommer till FDB´s kansli.

- Vår son går i 9:an och har fått diagnosen dyslexi. Skolan säger att deras böcker inte finns inlästa och att de inte har råd att skaffa andra. Vad ska vi göra?

- Jag har två dyslektiska barn som går i 5:an och 8:an. Båda är utredda och har diagnosen. Det jag mest kämpar för just nu är att min pojke i 8:an inte har någon som helst tillgång till en dator. Skolan tycker det räcker med att han går i mindre klass. Men där finns inga specialpedagoger, d.v.s. ingen på hela skolan, ett högstadium på nästan 700 elever.

Åtgärds program vet ingen vad det är på någon av skolorna för de har ju utvecklingssamtal!! Samordnaren för hjälp på högstadiet tycker inte att min son har dyslexi, bara han kämpar mer så fixar sig allt.

För flickan i 5:an tycker läraren att definitionen på dyslexi är skrattretande och på vårt s.k. åtgärds möte deklarerade hon att "hon är allt lite LAT."

Nu har jag varit påstridig sedan barnen började leka. Jag känner mig mer eller mindre maktlös. Vart vänder man sig? Vad kan jag göra?

- Jag har ett problem och det är att inga lärare på min dotters skola verkar vilja veta av det s.k. problemet läs- och skrivsvårigheter. De låter hellre alla barn med problem gå om ett eller flera år.

- Jag har en son som är 16 år och går i gymnasiet. När han gick på högstadiet kände jag som en alarmklocka inom mig att något inte var helt ok. Till slut ville jag ha skolan till att göra en utredning. Detta ställde de sig kallsinniga till, och pojken slutade grundskolan där lärarna än idag inte tycker han har några problem. Efter grundskolan har en utredning konstaterat att han ligger på en fjärdeklassares nivå i att läsa texter, och något bättre i stavning.

- Min 14-åriga dotter är, liksom sin mamma, dyslektiker. Hon kom hem och grät idag efter skolan. Hon hänger inte med på engelskan, tycker att det är svårt och att allt går för fort. Läraren beskriver hon som oförstående. Självförtroendet är i botten. Vad kan vi göra för att hjälpa henne?

- Min dotter är 10 år och har precis fått diagnosen dyslexi. Det som oroar mig mest är väl engelskan. Jag känner mig oroad av att skolan inte tar tag i det här på rätt sätt och med rätt resurser. Till saken hör att jag ända sedan i första klass påpekat att hon inte kunnat läsa tillfredställande. Jag har bara blivit klappad på axeln hela tiden och de svar jag har fått är att det inte är någon fara, och att det kommer att ordna sig. Med facit i hand skulle jag inte ha litat på dem, och det känns hemskt att ens tänka tanken. De är ju ändå min dotters lärare och rektor som, enligt mig, ska besitta tillräckliga kunskaper och erfarenheter för att hjälpa varje barn.

- Min son går i 8:an. Vi har nyligen fått veta att i engelska får han inget betyg. Han är mycket målmedveten och jobbar hemma. Fast i engelska hjälper det inte hur han tragglar, för det fastnar inte. I övrigt går det bra i skolan för honom, och han vill gärna klara godkänt även i engelska i avgångsbetyget i 9:an. Har ni några bra tips hur vi ska gå till väga? Jag är orolig att han ska ge upp och tappa självförtroendet.

- Min son går på gymnasiet. Det går väldigt bra för honom. Lärarna tycker att han är duktig, och de tänker nog inte på att han har läs- och skrivsvårigheter. Skolan har inga kompensande hjälpmedel. Jag hjälper min son med läxorna tre timmar varje kväll samt på helgen. Men jag börjar bli orolig, för jag är så trött. Jag vet inte hur länge jag orkar hjälpa honom så här mycket. Jag jobbar heltid och har tre barn till.

FDB's förslag på hur förskola och skola kan upptäcka och hjälpa barn med läs- och skrivsvårigheter

1. Förskolan

Förslag: Förskolan bör arbeta förebyggande för att motverka att barnet får läs- och skrivsvårigheter. Det gör man genom att dagligen öva språklig medvetenhet under lekfulla former.

Verklighet: All förskolepersonal har inte kännedom om detta.

2. Tidig upptäckt

Förslag: Det är viktigt med tidig upptäckt! En del av de barn som riskerar att få läs- och skrivsvårigheter kan upptäckas redan på BVC genom systematisk screening. Då kan tidiga förebyggande åtgärder sättas in.

Verklighet: All BVC-personal har inte kännedom om detta.

3. Förskoleklass

Förslag: I förskoleklass bör man dagligen träna språklig medvetenhet med hjälp av t.ex. Bornholmsmodellen. Bornholmsmodellen är en vetenskapligt utprovad metod, som visat sig framgångsrik särskilt för barn med svag språklig medvetenhet.

Verklighet: All personal har inte kännedom om detta.

4. Läsinlärning

Förslag: Det är viktigt att prioritera läsinlärningen de första skolåren.

De senaste 20 årens forskning inom både pedagogik, psykologi, språkvetenskap och medicin som gäller läsutveckling, visar samstämt vad som bör prioriteras:

Språklekar, tidig kartläggning, fonologisk medvetenhet, etc. Landets kommuner och skolor måste sätta sig in i, och beakta denna forskning, så att läsinlärningen sker med metoder och förhållningssätt som har stöd i modern forskning. (Se Konsensusrapporten som tagits fram av Mats Myrberg på uppdrag av Skolverket.)

Verklighet: Många lärare saknar utbildning i olika läsinlärningsmetoder.

Många grundskolor har reducerat antalet grupp-timmar för eleverna, vilket försämrar läsundervisningen och gör det svårare för läraren att hinna med varje elev.

5. Kontinuerlig kartläggning

Förslag: Skolan bör göra årlig screening på samtliga elever från år F - gymnasiet. (Att endast använda det s.k. LUS-schemat räcker inte, då detta t.ex. inte fångar upp elever med fonologiska svårigheter.)

Ett screeningtest tar ca 10-15 minuter att utföra på hela klassen samtidigt. De elever som upptäcks med hjälp av screening, bör utredas närmare av specialpedagog.

Verklighet: Många skolor har inte kännedom om detta, utan läs- och skrivsvårigheterna konstateras först högt upp i åldrarna.

6. Träning

Förslag: Det är viktigt att eleven får *individanpassad* träning, för att förbättra läs- och skrivförmågan. En specialpedagog bör kartlägga elevens starka och svaga sidor, och därefter ge förslag till träning.

Verklighet: En del skolor saknar helt speciallärare/specialpedagoger, många skolor har för litet antal, eller utbildad personal.

7. Kompensation

Förslag: När man har upptäckt att en elev har läs- och skrivsvårigheter bör skolan *omedelbart* sätta in kompensatoriskt stöd. Annars kommer eleven snabbt efter i samtliga skolämnen, självförtroendet sjunker och det är lätt att ge upp. Genom att få tillgång till *inlästa* böcker, får ett barn med läs- och skrivsvårigheter tillgång till samma böcker som kompisarna läser. Barnet får en chans att behålla ett bra ordförråd, vilket de läsande kompisarna får automatiskt. Barnet får också en möjlighet att inhämta kunskaper i olika skolämnen, utan att fastna i jobbiga textmassor.

När en elev med läs- och skrivsvårigheter ska skriva texter väljer han oftast ord som han kan stava till. Eleven kanske egentligen är en berättartalang, men för att kunna visa det, samt för att kunna redovisa ämneskunskaper, behöver han bl.a. få tillgång till dator med t.ex. ordprediktion och speciella rättstavningsprogram. Talsyntes, där datorn läser upp texten, underlättar för eleven att läsa texter på t.ex. Internet. Om talsyntesen kombineras med scanner får eleven möjlighet att läsa olika textblad.

Att få tydliga texter, längre tid på prov, muntliga prov, är också olika former av kompensation.

Verklighet: Det är mycket ovanligt att skolor ger elever med läs- och skrivsvårigheter kompensatoriskt stöd, trots att det är avgörande för om eleven ska lyckas eller inte! Det beror på flera faktorer:

Många lärare har inte fått utbildning i hur man undervisar elever med läs- och skrivsvårigheter. Lärare är ofta goda läsare, de har själva fått traditionell undervisning, och många tror att det enda sättet att inhämta kunskaper är genom texter. De inser inte att det skrivna ordet endast är ett verktyg, för att nå olika mål. De elever som saknar det verktyget, måste få göra på andra sätt, tills läsverktyget fungerar.

Många lärare tror felaktigt att det är bra för den lässvage att lästräna i alla skolämnen. De inser inte att texter för lästräning måste ligga på en betydligt lägre svårighetsnivå än lärobokens text.

Kompensatoriska hjälpmedel (samt teknisk support) saknas ofta, eller finns i för litet antal, på många skolor. Skolpolitiker anser oftast att kompensatoriska hjälpmedel är en lyx som skolan inte har råd att ge elever med läs- och skrivsvårigheter. Det bryr sig inte om att en satsning på dessa elever idag, skulle ge samhället vinster på sikt. Denna brist på insikt gör att skolan missar många begåvningar, och istället får ett stort antal utslagna elever. Det är en samhälls-ekonomisk förlust, och en tragedi för den enskilde individen.

Ofta föreslår skolan att eleven ska läsa en nedbantad version av kursen, eller t.o.m. att eleven ska gå om ett år! Detta skulle ofta inte alls behövas, om skolan satte in rätt hjälp. Många av de lässvaga eleverna skulle kunna lyckas bra i olika skolämnen om de fick kompensatoriskt stöd.

Men istället händer det t.o.m. att elever med läs- och skrivsvårigheter placeras i särskola, p.g.a. att den vanliga skolan inte har kunskap om hur man tar hand om elever med läs- och skrivsvårigheter.

8. Engelska

Förslag: Satsa på engelskundervisningen för elever med läs- och skrivsvårigheter! Undervisningen måste individanpassas, och utgå från elevens starka sidor. Kunskap i engelska blir allt viktigare för att klara sig i dagens samhälle. Men engelska är ofta extra svårt att lära sig för t.ex. elever med dyslexi. Dessa elever har svårighet med att koppla ihop ljud och bokstäver. Varje nytt språk blir lätt problem, eftersom det innebär ett nytt system av ljud som ska kopplas till bokstäver.

Verklighet: Under alla år i grundskolan utsätts många dyslektiker för ett undervisningssätt som inte är anpassat till dem. De tvingas ägna oändlig tid åt ineffektiva träningsförsök, tid som borde kunna utnyttjas både effektivare och roligare. Elever med läs- och skrivsvårigheter fräntas möjligheten att lära sig språk på ett effektivt sätt.

Ofta går det ganska bra att lära sig engelska det första året, då undervisningen mest bygger på att tala och lyssna. Men kommande år ökar svårigheterna snabbt! I vissa fall går eleven till specialläraren någon lektion/vecka, och har övrig undervisning tillsammans med klassen. Ofta får eleven med läs- och skrivsvårigheter samma läromedel som klasskamraterna. Det innebär långa, besvärliga glosläxor varje vecka. Risken är stor att eleven lär sig helt fel, eftersom det är lätt att läsa fel på *både* det engelska och det svenska ordet. Undervisningen medför också stora textmängder att läsa, samt mycket att skriva för hand.

Ibland erbjuds eleven en nedbantad version av detta. Det är vänligt tänkt av läraren, men innebär ett misslyckande för eleven. Även om eleven anstränger sig och gör alla sina uppgifter, så har han ändå alltid gjort mindre än klasskamraterna och kommer alltmer efter.

I vissa fall föreslår skolan att man ska plocka bort engelskan helt, för att underlätta för eleven. Detta får istället förödande konsekvenser längre fram; dels får eleven inte behörighet till gymnasieskolans nationella program, dels blir det svårt att klara sig i samhället.

I dagens moderna, tekniska samhälle finns det många hjälpmedel för språkundervisningen. Det finns översättningsprogram, otextade filmer, digitala ordböcker, översättningspennor, rättstavningsprogram m.m. Detta är hjälpmedel som eleverna sällan eller aldrig får använda.

En elev kan vara skicklig i många skolämnen, men har eleven även IG i engelskbetyg så påverkas möjligheten att få behörighet till högre utbildning. Ett dåligt engelskbetyg sänker givetvis också medelbetyget. Detta medför att många elever hindras från att utbilda sig till yrken som de egentligen skulle kunna klara mycket bra.

Skolan bör göra vad den kan för att individanpassa språkundervisningen, och ge elever med läs- och skrivsvårigheter en möjlighet att lära sig flera språk än engelska!

Men om moderna språk ska ge högre poäng och väga tyngre vid antagning till högskola, så kommer situationen att bli ännu svårare än idag för många elever med läs- och skrivsvårigheter. Ännu fler elever kommer att ge upp, och slås ut.

9. Handlingsplan

Förslag: Varje skola bör ha en folder som tar upp följande:

- Så här gör vår skola för att upptäcka elever med läs- och skrivsvårigheter i varje årskurs.
- Så här tar vår skola hand om dem vi upptäcker.

En sådan handlingsplan tydliggör hur skolan tar hand om elever med läs- och skrivsvårigheter, och underlättar för föräldrar när de söker skola för sitt barn. Handlingsplanen skulle underlätta för nyanställd personal, som får konkreta förslag på hur man kan undervisa dessa elever i en vanlig klass.

Verklighet: Många skolor saknar handlingsplan rörande läs- och skrivsvårigheter.

10. Lärarutbildningen

Förslag: Givetvis måste ovanstående punkter finnas med i en obligatorisk utbildning om läs- och skrivsvårigheter, för all blivande skolpersonal.

Verklighet: Saknas vid många lärarhögskolor.

11. Obligatorisk fortbildning

Verklighet och förslag: Eftersom stor del av dagens skolpersonal saknar kunskap om hur man hjälper barn med läs- och skrivsvårigheter, bör de snarast få obligatorisk fortbildning!

Goda exempel

Men allt är inte dystert! Det finns skolor, och framför allt enskilda lärare, som tar hand om elever med läs- och skrivsvårigheter på ett bra sätt. Föreningen har sett några bra exempel: Elever som upptäckts tidigt, och genast fått kompensatoriskt stöd. Parallellt med att de fått kompensatoriskt stöd i olika skolämnena, har de fått träning hos specialpedagog för att utveckla läs- och skrivförmågan. Dessa elever har gått genom skolan med gott självförtroende. De har behållit en positiv inställning till skolan, och lyckats bra både i grundskolan och på gymnasiet, trots sina läs- och skrivsvårigheter.

För de elever som lyckas ta sig till högskolan, blir situationen genast annorlunda! Vid högskolan finns en speciell handläggare som tar reda på vilket stöd varje student med utredda läs- och skrivsvårigheter behöver. Studenterna erbjuds att få all litteratur inläst, få längre tid på prov, en kurskamrat kan få betalt för att skriva anteckningar vid föreläsningarna o.s.v.

LÄSK-projektet

År 2000 – 2003 ledde FDB LÄSK-projektet (LÄSK = läs- och skriv). Det var ett föräldraprojekt, och syftet var att ge vårdnadshavare kunskap om hur man hjälper barn med läs- och skrivsvårigheter. Tillsammans med FMLS och Svenska Dyslexiföreningen tog FDB fram *LÄSK-pärmen*, filmen *En värld av möjligheter* samt ett *studiehäfte*. Materialet används numera i studiecirkel över hela landet.

För ett år sedan kompletterade FDB LÄSK-materialet med studiehäftet *Riv alla hinder*, som ger förslag på en studiedag om läs- och skrivsvårigheter för hela skolans personal. (Mer information finns på www.fdb.nu.)

Föräldraföreningen för Dyslektiska Barn (FDB) får dagligen förfrågningar från föräldrar till barn med läs- och skrivsvårigheter. Föräldrarna, som ofta är förtvivlade, beskriver hur kämpigt deras barn har det i skolan.

Beskrivningen av skolsituationen har tre saker gemensamt:

- Sen upptäckt
- Otilräckliga åtgärder
- Engelskundervisningen

Föräldraföreningen för Dyslektiska Barn (FDB) har en klar och tydlig bild av vad som behöver göras för att förbättra skolsituationen.

Föreningen har därför tagit fram 11 förslag på hur förskola och skola kan upptäcka och hjälpa barn och ungdomar med läs- och skrivsvårigheter. Förslagen överlämnades till riksdagens utbildningsutskott vid en uppvaktning i oktober 2005.